

Některé problémy dnešní české společnosti

23. 4. 2019

Chudoba

- **Koncept chudoby se vztahuje k základním lidským potřebám (jídlo, bydlení, zdraví, vzdělání, participace v sociálních aktivitách, svoboda osobního rozvoje, reprodukce života)**
- Míra naplnění těchto potřeb je měřitelná jako spotřeba nebo ji můžeme hodnotit ve vztahu k finančním ukazatelům (příjem, úroveň chudoby).
- Pro potřeby mezinárodního srovnání je např. hodnocen příjem menší než 1 nebo 2 \$ na den.

Sociální dimenze chudoby

- Vedle základních ukazatelů pro **měření/popis**/mezinárodní srovnání/hodnocení nerovností v rámci jednotlivých zemí přispívá sociologie dosti významně k rozvoji **poznání příčin vzniku** chudoby a nerovností.
- Koncept tříd, sociální stratifikace a nerovnost tzv. sociálních šancí atd.

Sociální vyloučení, začlenění

- Na rozdíl od chudoby je tento koncept v současnosti více používán. Jako podrobnější rámec reflektuje i opomíjené formy diskriminace (vztahující se k sociální participaci a uplatnění jednotlivců a skupin); výzva pro demokracii, spravedlnost.
- **Pojem sociální vyloučení** má více významů, např. vyloučení z důvodu trestu, stigmatizace, nemoci, etnické příslušnosti.
- **Ve vztahu k aktivitám EU** (Lisabonská strategie 2000-2010), dokument pro koordinaci plánů sociálního začleňování .

Koncept (ne)rovných šancí

Z hlediska sociologického rovnost šancí znamená, že rodina původu, v níž člověk vyrostl, nebude limitovat jeho životní možnosti.

V české společnosti přitom platí silná korelace mezi etnicitou a sociální třídou.

- **Teoretický rámec**

Konzervativní (kulturologické) vysvětlení

(Bernstein, B., Willis, P., ...)

(za omezené životní příležitosti si mohou jedinci sami – „obviňování oběti“)

VS.

Liberální (strukturální) vysvětlení (Wilson, W.J., Bowles, Gintis,...)

(příčinou omezených příležitostí je nespravedlivá sociálně-ekonomická struktura – „obviňování systému“)

- **Teoretický rámec**

Předchozí protiklad byl později obohacen o třetí pozici – její reprezentanti (např. Bourdieu, P., Giddens, A.) apriori nepopírají předchozí dvě vysvětlení, ale pokoušejí se o jejich propojení.

(„Člověk je aktivní bytostí, nicméně v rámci podmínek, které si sám nevybral.“)

Integrace

- Integrace je založena na konceptu rovných příležitostí pro všechny. V socio-ekonomickém pojetí znamená, že přistěhovalecké či etnické skupiny by měly mít příležitosti žít stejně důstojný život jako ostatní členové společnosti.
- Integrace je úspěšná, když místní minority či přistěhovalci se stanou součástí společnosti ve všech aspektech: sociálně, ekonomicky, kulturně a také symbolicky. Integrace není úspěšná, pokud některé skupiny (menšiny) mají trvalé problémy proniknout do sociální struktury společnosti (či do některých oblastí sociální struktury).

Three-stage integration indicators (Kahanec, 2009)

	Employment	Education	Health	Housing
1. Access	Labor force participation rate	Enrolment rate in pre-primary education	Possession of health insurance (rate)	Legal housing in a segregated neighborhood (as opposed to illegal housing) (rate)
2. Result	Unemployment rate (including self-employment)	Integration at classroom level in primary education (index)	Registration with a general practitioner (rate)	Legal housing in a non-segregated neighborhood (rate)
3. Success	Average hourly wage, occupational status (ISCO-88)	Share with (upper) secondary or tertiary education (ISCED 3+)	Life expectancy at birth, infant mortality rate	Φ net floor area (in m ²) per inhabitant (in legal housing in a non-segregated neighborhood)

Příklad:
Znevýhodnění Romů
v české společnosti

Počet Romů v ČR a SR

srovnání výsledků ze Sčítání lidu s kvalifikovanými odhady

	Údaje z cenzu	Podíl v populaci	Kvalifikované odhady	Podíl v populaci
ČR	33 500 (1991)	0.3 %	140 000	1.41 %
	11 718 (2001)		-	-
	12 161 (2011)	0.1%	300 000	2.9 %
SR	80 627 (1991)	1.7 %	480 000	
	89 920 (2001)	-	-	9-10 %
	105 700 (2011)	2%	520 000	

Ti, kteří při posledním Sčítání (2011) uvedli dva mateřské jazyky:
33 351 (český a romský); 2100 (slovenský a romský)

Otázka etnické sebe(identifikace):

Rozpor mezi:

- Těmi, kteří se sami označují jako Romové
- Těmi, kteří jsou za Romy považováni ostatními.

Otázka: Jaká jsou kritéria etnické příslušnosti?

Etnická skupina

- **Etnickou skupinu** tvoří osoby udržující si víru o společném původu z důvodu společného jazyka, fyzické podobnosti, podobnosti zvyků nebo z důvodu sdílené historie či vzpomínek.
- Etnicita znamená identifikaci s danou etnickou skupinou a zároveň i udržování pocitu odlišnosti, rozdílnosti od jiných skupin.

Tři různé způsoby klasifikace romské populace

1. Sebeidentifikace respondentů
2. Klasifikace podle „expertů“, kteří jsou ve styku s Romy (učitelé, úředníci, zdravotnický personál, sociální pracovníci, policisté etc.)
3. Klasifikace podle sociálního badatele /výzkumníka – založena na lidové definici Roma. Pro identifikaci asimilovaných Romů nejlepší způsob.

V ČR identifikujeme

- Vysokou míru nezaměstnanosti v romské populaci:
56-57 % Romů ve věku 15–64 je mimo trh práce (dle Open Society Foundation, 2010),
dle Sirovátky (2003) byla míra nezaměstnanosti Romů v roce 2001 čtyřnásobně vyšší než u majoritní populace.
- Romové v ČR „často“ žijí koncentrovaně –
v oblastech označených jako ghetta
- Nízký socio-ekonomický status Romů – rozsah závislosti
na sociálních dávkách.
- Výrazně nízká školní úspěšnost romských dětí (zvláště
z vyloučených lokalit) než celkové české populace mladých.
 - Viz *Roma Education in Comparative Perspective*, UNDP 2012

Podíl Romů navštěvujících zvláštní školu z celkového počtu školou povinných Romů v roce 2003/04

Počet Romů v ČR	Romové 6-15 let	Žáci ZvŠ (2003/04)	Podíl Romů v ZvŠ
200 000	44 000	24 163	0.55
250 000	55 000	24 163	0.44
300 000	66 000	24 163	0.37

(Zdroj: Hůle, D., pp. 42, 2007)

Základní charakteristika českého vzdělávacího systému

- Decentralizace vzdělávání – většinu standardních základních škol zřizují obce
- Školy vytvářejí vlastní výukové plány
- Normativní financování – založené především na počtu žáků
- Svobodná volba školy
- Diverzifikovaná struktura škol – zejména ve větších městech – „*boj o žáka*“

Rovný přístup ke vzdělání

- Český vzdělávací systém po formální stránce pamatuje na děti znevýhodněné, konkrétně například tím, že školský zákon upravuje vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. (Školský zákon, 2004)
- Takto kategorizované děti mají právo na odpovídající vzdělávání, na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení.

Rostoucí nerovnosti ve veřejném vzdělávání

- Svobodná volba školy – přispívá k etnické segregaci škol či tříd (jev zvaný „white flight“)

konkrétní příklad „Ptáčata“

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267754387-ptacata-aneb-nejsme-zadna-becka/4238-ptacata/>

- Školní výkon dítěte a jeho šance pro další vzdělávání jsou determinovány brzkou volbou vzdělávací trajektorie ve větší míře než v zemích OECD.
- Nejviditelněji se to pak projevuje v případě romských dětí.

K financování základního vzdělávání

- <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/214411000100420/titulky>

(od 21:40)

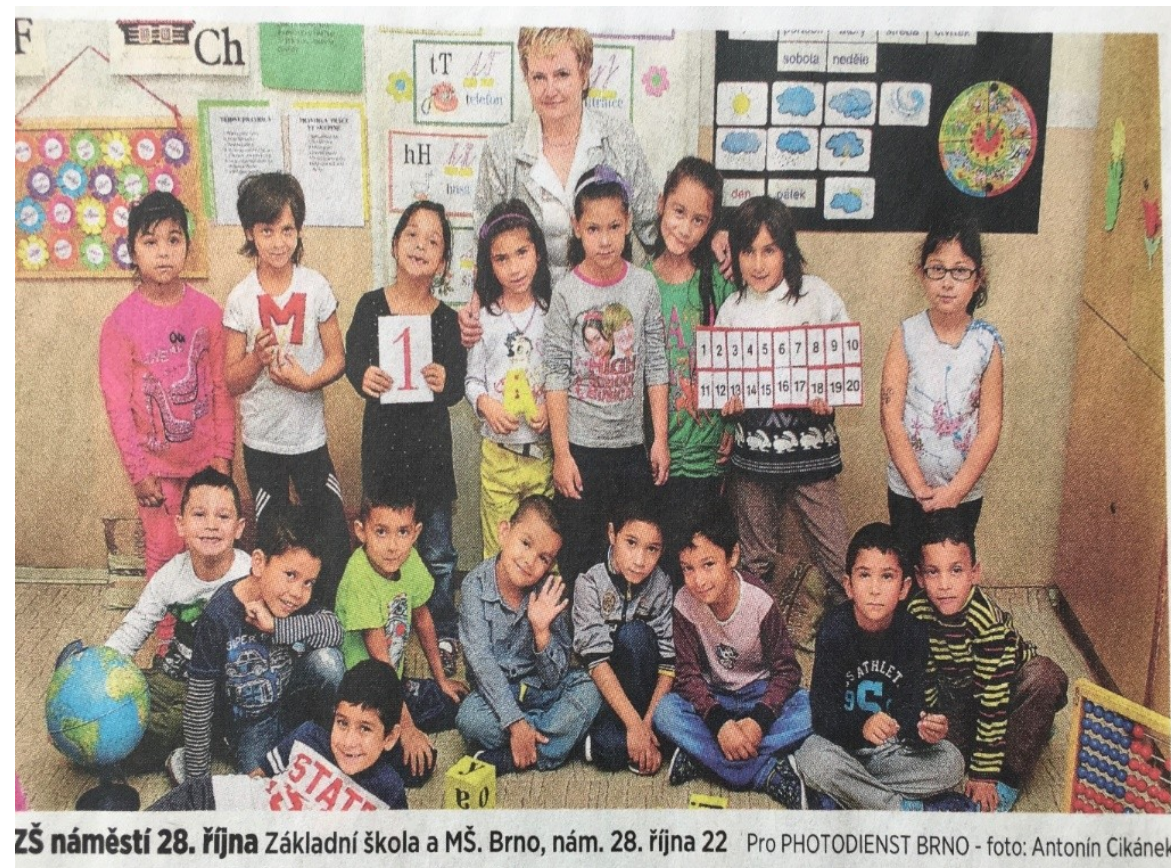
Opatření k odstranění nerovností (příp. segregace)

- Zrušení zvláštních škol (v r. 2005), ve skutečnosti jde jen o jejich přejmenování (na školy praktické); přineslo však i odstranění formálních bariér pro pokračování na střední škole všeobecného typu z jakéhokoliv typu základní školy.
- Zavedení pozice pedagogických asistentů;
- Přípravné třídy a kurzy za účelem dorovnání či doplnění vzdělání;
- Od roku 2016 společné vzdělávání (systémová inkluze)

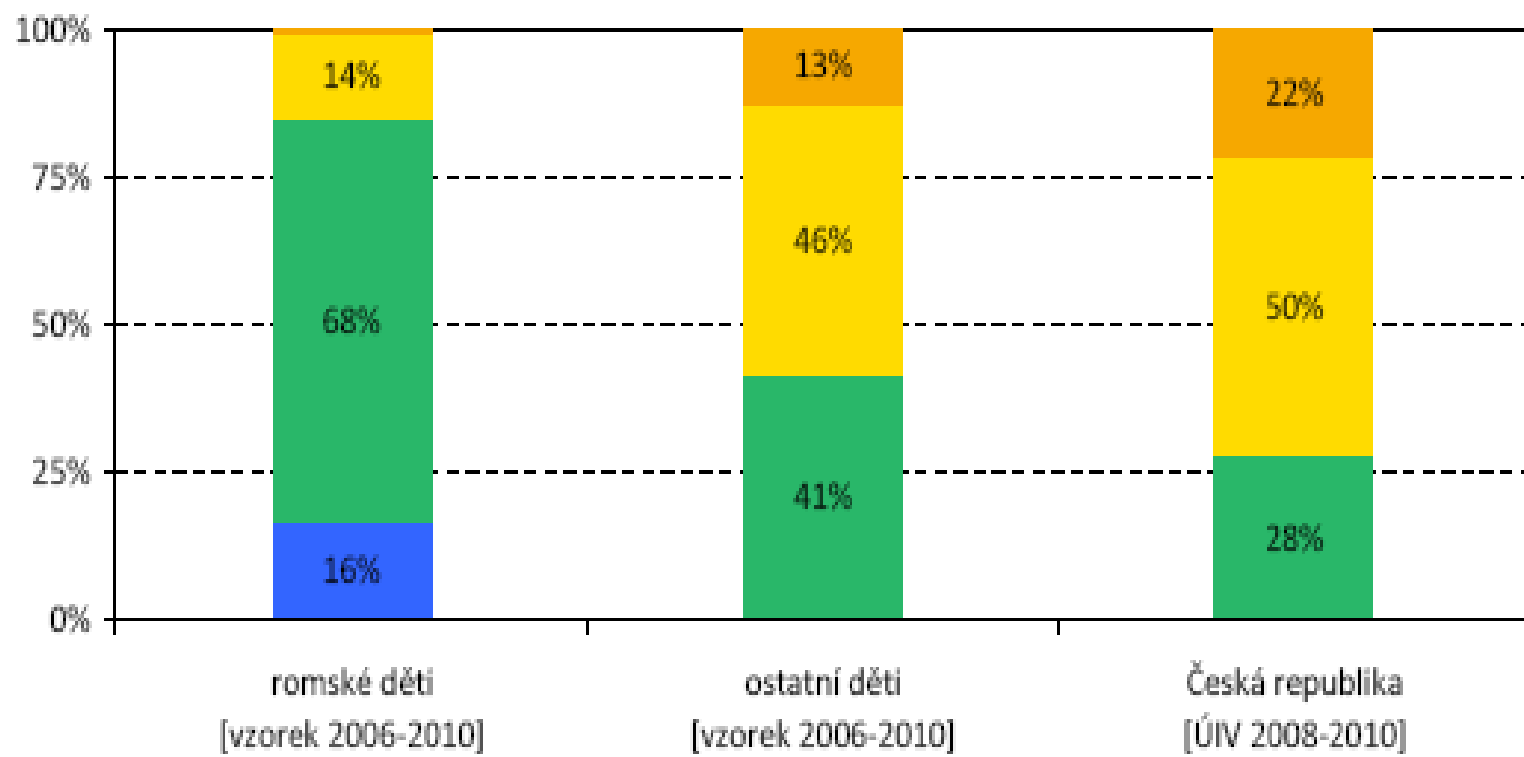
Přes tato opatření...

- Český vzdělávací systém pokračuje v institucionální segregaci Romů
- Hlavní faktory ovlivňující vzdělávací dráhy romských dětí (Gabal, Čada, 2010):
 - špatná adaptace žáků na školu,
 - vztah ke škole,
 - profesní aspirace
 - klima na škole

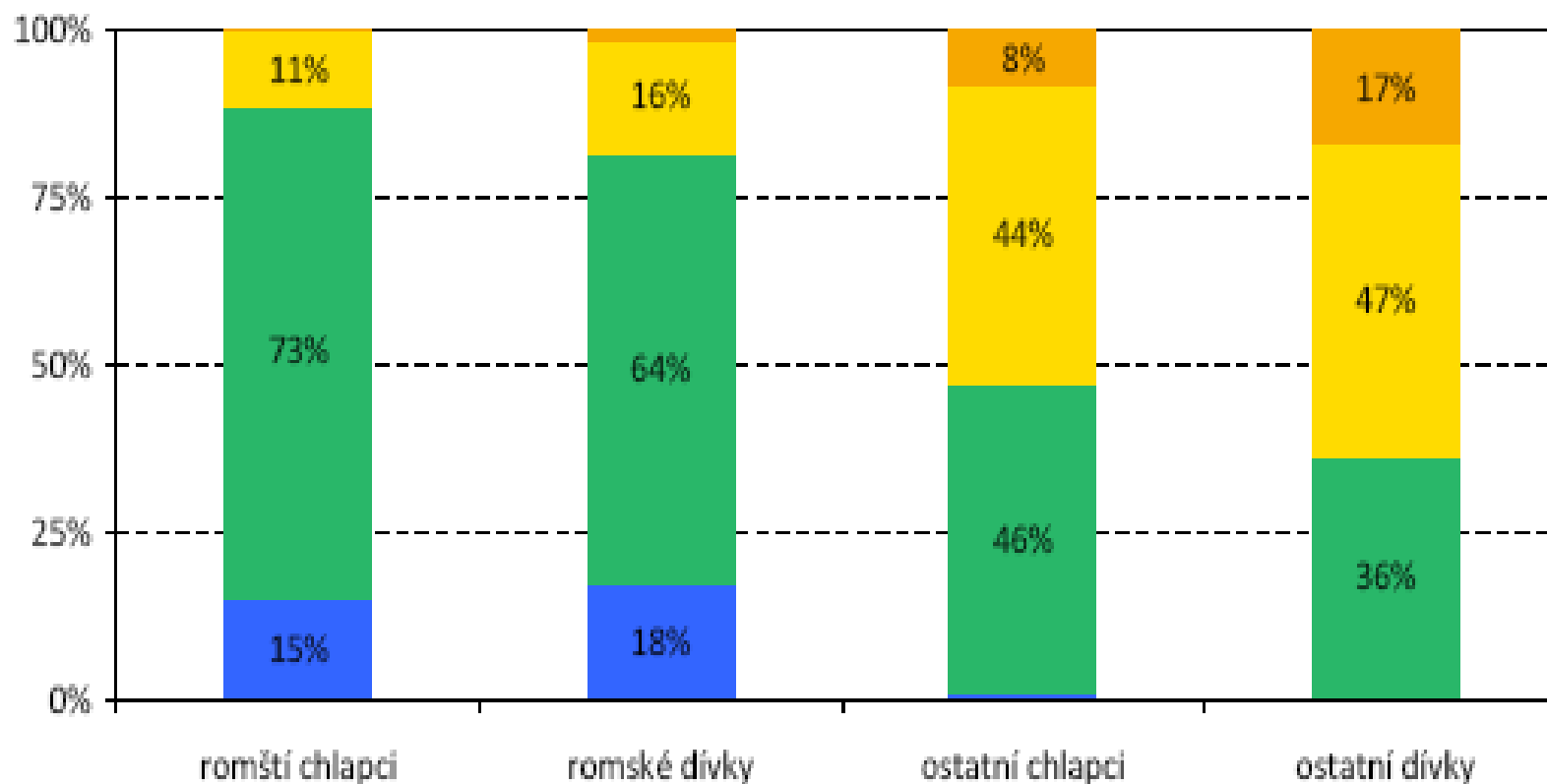
Příklad etnické diferenciaci základních škol

Další směřování dětí, které ukončily své vzdělávání na ZŠ hlavního vzdělávacího proudu
Srovnání dat od 14 ZŠ a České republiky

Další směřování dětí, které ukončily své vzdělávání na ZŠ hlavního vzdělávacího proudu
Data od 14 ZŠ za léta 2006-2010

Source: GAC pro MŠMT, 2010

Hlavní problémy

- Přejchod mezi preprimárním a prvním stupněm základního vzdělávání;
- Přejchod mezi primární a nižší sekundární úrovní vzdělávání (přejchod na druhý stupeň ZŠ je doprovázen významným odlivem romských žáků); což má za následek
- limitované šance zahájení a úspěšného přechodu vyšším sekundárním/terciárním vzděláváním

Dilemata desegregačních politik

- Eliminovat/pokud ano, jak/ či nikoli popsané mechanismy segregace?
- Může Ministerstvo školství zabránit samosprávám obcházet příp. antisegregační opatření?
- Může zřizovatel školy kontrolovat či regulovat „odliv“ žáků mimo spádový obvod?

Otázka sběru etnických dat

- Roma initiatives urges the European Union, as well as governments participating in the *Decade of Roma Inclusion* to improve the collection of data relating to Roma.
- Governments should collect ethnic data and use it for the purposes of inclusion policies
- <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/no-data-no-progress-20100628.pdf>

Literatura

- Hůle, D. (2007) 'Segregační aspekty "proromských" politik.' *Demografie*, vol 49, No.1, pp. 41-47.
- Kahanec, M. (2009). *The Decade of Roma Inclusion: A Unifying Framework of Progress Measurement and Options for Data Collection*. Research Report No. 21., Institute for the Study of Labor (IZA).
- Matějů, P., Straková., Veselý, A. (eds.) 2010. *Nerovnosti ve vzdělávání: Od měření k řešení*. Praha: Slon. (Zejména kap. Gabal, Čada).
- Nekorjak, M., Suralová, A., Vomastková, K. (2011). 'Uváznutí v marginalitě: vzdělávací trh, "romské školy" a reprodukce sociálně prostorových nerovností.' *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, vol.47, No. 4, pp. 657-680.
- *Roma Education in Comparative Perspective*, UNDP 2012.

Dostupné:

https://is.muni.cz/auth/el/1456/jaro2015/BPV_SIPS/um/46856130/Roma-Education-Comparative-Perspective-UNDP.pdf